

ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ЕКОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кучмій Аліна Олександрівна

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня

Сорочинська Оксана Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Проблема екологічного виховання набуває масштабного значення для суспільства. Це зумовлено глобальними екологічними проблемами, такими як втрата біорізноманіття, що призводить до зникнення видів та порушення екосистем; зміна клімату – стихійних лих, забруднення повітря та виснаження природних ресурсів. Людина бере свій початок від природи та повністю залежить від неї, вони нерозривно пов'язані між собою, тому природа потребує захисту та дбайливого ставлення. Саме у дошкільному віці починається процес становлення особистості, а діти старшого дошкільного віку мають нестримне бажання досліджувати та пізнавати світ, що забезпечує сприятливі умови для формування досвіду екологічно доцільної поведінки. Окрім того, діти цього віку мають природну цікавість до навколишнього світу, і цей інтерес можна спрямувати на формування екологічної свідомості. Важливим аспектом є не лише надання теоретичних знань, а й створення можливостей для безпосереднього контакту з природою. Спостереження за рослинами та тваринами, участь у догляді за ними, активні ігри на природі сприяють глибшому усвідомленню важливості екологічно доцільної поведінки.

Крім того, сучасне суспільство стикається з проблемою недостатньої екологічної культури серед дорослого населення, що проявляється у байдужості до питань екології, надмірному використанні природних ресурсів та забрудненні навколишнього середовища. Тому формування екологічних цінностей має розпочинатися ще з дошкільного віку, коли у дітей активно формуються моральні якості та звички. Усвідомлення необхідності дбайливого ставлення до природи, закладене у ранньому віці, у майбутньому може стати основою екологічно відповідальної поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд наукової літератури дозволяє виділити основні напрями досліджень: теоретико–методологічні засади формування екологічно доцільної поведінки (сутність та структура поняття "екологічно доцільна поведінка" – вивчали С. Довбня, О. Коваленко; педагогічні умови та чинники ефективного формування – Н. Лисенко, В. Маршицька; інтеграція екологічного виховання в освітній процес – Т. Піроженко); методичні аспекти (використання екологічних ігор, дидактичних вправ, сюжетно–рольових ігор – дослідження Н. Рижової, П. Саморукової);

організація практичної діяльності в природі, безпосередньої взаємодії дітей із природним довкіллям (спостереження, досліди, праця в природі) – В. Грецова, Г. Земцова).

Метою статті є окреслення проблеми формування екологічно доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «екологічно доцільна поведінка» охоплює дві складові «екологія» та «доцільна поведінка». Термін «екологія» тісно пов'язаний з сучасними науковими дослідженнями, які розрізняють біологічні та соціокультурні аспекти взаємодії людини та природи. Поняття «доцільна поведінка» відображає як вроджені, так і набуті характеристики. У ході розвитку науки, поведінка була розділена на дві складові: вроджена поведінка – індивідуальна від народження, у той час як набута поведінка – формується протягом життя під впливом суспільства. Окрім того, термін «поведінка» описує вроджені відмінності між людьми, що визначаються генетичними особливостями будови нервової системи, фізіологічними характеристиками та інстинктами. У той час як термін «доцільна поведінка» вказує на систему свідомих дій та вчинків людини, що виникають у взаємодії з іншими чинниками та спрямовані на досягнення певних цілей. Отже, «екологічно доцільна поведінка» – це процес набуття індивідом культурної системи ставлення до навколишнього середовища, прийнятої в суспільстві, в якому він живе, своєрідне суспільне конструювання відповідальності за збереження природи. Також, екологічно доцільна поведінка – це процес, за допомогою якого людина навчається моделям поведінки в суспільстві, цінностям тощо, відповідним принципам сталого розвитку та гармонійного співіснування з природою.

У своїх дослідженнях А. Богуш зазначала, що зміст формування досвіду екологічно доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку спрямовано на задоволення потреб дитини у пізнанні себе як частину природного світу, оточуючих живих істот та екосистем, оволодінні екологічно відповідальними моделями поведінки, цінностями, смислами та способами збереження довкілля, самореалізації потенціалу екологічної свідомості [3].

Проблема екологічного виховання дітей дошкільного віку широко висвітлюється у педагогічних та психологічних дослідженнях. Видатний український педагог В. Сухомлинський у своїх працях підкреслював, що любов до природи необхідно формувати змалку, використовуючи спостереження, практичну діяльність та емоційно-ціннісний підхід. Він наголошував, що дитина повинна не лише знати про природу, а й відчувати особисту відповідальність за її збереження. У свою чергу психологи підкреслюють, що навчання та виховання дітей повинно будуватися на їх активному залученні до пізнання світу через гру, спільну діяльність та емоційний досвід. Саме цей підхід важливий у формуванні екологічної поведінки, оскільки дає можливість дитині не лише отримати знання про природу, а й засвоїти моделі відповідального ставлення до неї.

Процес діагности рівня сформованості рівня доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку та подальша розробка рекомендацій потребує визначення структурних компонентів та показників. Зокрема у дослідженні С. Довбні, Г. Отченко структурними компонентами є інформаційно–пізнавальний, емоційно–ціннісний та діяльнісно–дієвий [1].

На наш погляд структурними компонентами екологічно доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку є когнітивний (знансвий), емоційно–ціннісний, діяльнісно–поведінковий, мотиваційний. Когнітивний компоненти визначає рівень обізнаності дитини про природу, екологічні явища, залежності у довкіллі та правила екологічної поведінки. Дитина знає назви рослин, тварин, природних об'єктів; орієнтується в сезонних змінах у природі; усвідомлює причини забруднення та необхідність охорони довкілля; може пояснити значення води, повітря, ґрунту для життя. Емоційно–ціннісний компоненти характеризує ставлення дитини до природи, здатність емоційно реагувати на її стан, переживати за живі істоти. Відповідно дитина виявляє інтерес до природних об'єктів; проявляє емпатію до рослин, тварин; засмучується через негативний вплив людини на природу або радіє при спостереженні за красою природи. У свою чергу діяльнісно–поведінковий компонент дозволяє оцінити рівень практичного застосування знань та ставлень у повсякденному житті, дотримання правил екологічної поведінки. Відповідно дитина дотримується правил поведінки в природі (не ламає гілки, не рве без потреби рослини); бере участь у прибиранні, сортуванні сміття, догляді за рослинами; економно використовує воду, папір, електроенергію; проявляє ініціативу у природоохоронній діяльності. Мотиваційний компонент оцінює наявність усвідомленої мотивації та бажання дотримуватися екологічно доцільної поведінки. Дитина має бажання допомагати природі; виявляє ініціативу у розв'язанні екологічних проблем на рівні закладу дошкільної освіти; демонструє позитивне ставлення до екологічних правил.

Враховуючи актуальність означеної проблеми нами було розроблено авторську програму "Екограйко", яка включала систему заходів для формування досвіду екологічно доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Наприклад, освітньо–пізнавальні заходи передбачають проведення занять «Природа – наш дім», «Мої екологічні вміння та бажання»: знайомство з рослинами, тваринами, явищами природи; тематичних бесід: «Чому потрібно берегти воду?», «Як ми можемо допомогти тваринам взимку?»; читання та обговорення казок (наприклад, «Як Їжачок навчив друзів берегти ліс»). Заходи природоохоронної діяльності спрямовані на формування практичних умінь та навичок екологічно доцільної поведінки. Наприклад, посадка дерев, квітів, догляд за рослинами на території ЗДО; «Зелений патруль» – чергування в куточку природи, полив квітів, прибирання території; виготовлення годівничок та спостереження за птахами взимку. Дослідницько–творча діяльність включає заходи: експерименти з водою, ґрунтом, світлом (у простій формі); виготовлення поробок з природного матеріалу: «Друге життя речей» (аплікації з використаного паперу, пластикових кришечок); малювання

на тему «Я і природа», «Природа очима дітей». Рольові ігри та ігрові ситуації сприяють формуванню морально–етичних установок у взаємодії з природою. Наприклад, рольова гра «Ми – рятувальники лісу»; інсценізація екоказки: «Як ведмедик врятував річку»; ігри: «Що добре – що погано для природи», «Збери сміття правильно». Вагомими є заходи спільної діяльності з батьками: екоакції: «Посади дерево разом з татом і мамою», «Принеси батарейку – врятуй їжачка!», сімейні конкурси: «Мій ЕКОгерой», «Казка про природу», залучення батьків до екскурсій, толок, виставок. Використання інформаційно–комунікаційних технологій: перегляд відеороликів, презентацій про охорону природи; електронні інтерактивні ігри: «Сортуємо сміття», «Збережи планету»; казки в аудіо–форматі з елементами обговорення.

Зазначені групи заходів дозволять дітям поглибити розуміння значення природи для життя; сформуванню основи екологічно доцільної поведінки (бережуть воду, не сміять, допомагають природі); проявляти емоційне ставлення, турботу про навколишній світ.

Висновок: Розроблена програма з системою заходів органічно інтегрується в освітній процес ЗДО та сімейне виховання і сприятиме формуванню досвіду екологічно доцільної поведінки у старших дошкільників.

Список використаних джерел

1. Довбня С., Отченко Г. Формування еколого доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку: експериментальне дослідження. Освітньо-науковий простір. Випуск 2 (1). С. 7-23.
2. Басюк Н. А., Панченко Г. В. Формування екологічно доцільної поведінки старших дошкільників: теоретичний аспект // Пріоритети розвитку початкової освіти в контексті становлення Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 березня 2021 року) / за заг. ред. Т.І. Шанскова Житомир: ФОП «Н.М.Левковець», 2021. С. 19 – 23
3. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД». 260с.